

4. Прокудина Л. А. Возмещение ущерба, причиненного незаконными действиями правоохранительных органов. – М.: НИИ проблем укрепления законности и правопорядка при Генеральной прокуратуре Российской Федерации, 1997. – С. 32–34.

5. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 1. – Ст. 1 (Назва Закону із змінами, внесеними згідно із Законом № 4652-VI (4652-17) від 13.04.2012).

6. Спільний Наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури та Міністерства фінансів України від 4 березня 1996 р. № 6/5/3/41 «Про затвердження Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

In the article the actual problems of harm compensation which was caused for person by the illegal calling to criminal account are considered.

В статье рассмотрены актуальные проблемы возмещения вреда, причиненного гражданину незаконным привлечением к уголовной ответственности.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВИЩИХ ДУХОВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Шевченко О. М.,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

відділу міжнародного приватного права та порівняльного правознавства

НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті аналізується правовий статус вищих духовних навчальних закладів як непідприємницьких організацій. В контексті реформування системи вищої освіти України у зв'язку з прийняттям 1 липня 2014 р. Закону України «Про вищу освіту» увага акцентується на питаннях уможливлення проходження ними державного ліцензування та акредитації, що створить умови для визнання документів про вищу освіту, наукові ступені і вчені звання, видані ними, еквівалентними відповідним документам, що видаються світськими освітніми та науковими закладами в установленому законодавством порядку.

Ключові слова: вищий духовний навчальний заклад, правовий статус, ліцензування, акредитація.

Основою реформування відносин у сфері освіти як одного із стратегічних напрямів політики держави за роки незалежності України стала заміна радянських доктринальних підходів до національної системи освіти країни з монодержавних на плюралістичні. Як зазначає В. І. Борисова, «перехід до ринкової економіки викликав серйозні зміни в галузі освіти, реформував її систему таким чином, що разом з традиційними державними освітянськими установами, які створюються державою і повністю фінансуються за рахунок державного бюджету, легальний статус отримали приватні навчальні заклади – вузи, коледжі, гімназії, засновником яких виступають приватні особи – фізичні або юридичні» [1, с. 14]. До навчальних закладів приватного права, враховуючи порядок створення та режим їх фінансування, відносяться також і вищі духовні навчальні заклади, засновниками яких відповідно до ст.11 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» виступають релігійні управління і центри релігійних об'єднань різних віросповідних напрямів.

Відповідно до статистичних даних, наведених у «Звіті про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2014 р.», який затверджено наказом Міністерства культури України від 19 березня 2014 р. № 167, в Україні представлено 55 віросповідних напрямів, в межах яких діє 37209 релігійних організацій та функціонує 206 духовних навчальних закладів з кількістю слухачів – 18229 чоловік [2]. Ці навчальні заклади створюються з метою підготовки священнослужителів і служителів інших необхідних релігійних спеціальностей та діють на підставі статутів (положень), зареєстрованих відповідно до порядку, встановленого ст. 14 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Конституційні норми (ст. 11, 21, 24, 35, 53) є базовими, що забезпечують можливість створення та функціонування вищих духовних навчальних закладів. Крім того, спеціальне законодавство, що регулює правовідносини, пов'язані з освітньою діяльністю релігійних організацій як непідприємницьких організацій, гарантує: 1) захист державою прав і законних інтересів релігійних організацій; 2) повагу

до традицій та внутрішніх настанов релігійних організацій; 3) невтручання у здійснювану в межах закону діяльність будь-яких організацій, які створені за ознакою ставлення до релігії; 4) рівність перед законом всіх релігій, віросповідань та релігійних організацій, проголошуючи, разом з тим, на державному рівні світськість державної системи освіти, її відділення від церкви (релігійних організацій) та не фінансування державою діяльності будь-яких організацій, створених за ознакою ставлення до релігії [3].

Загальна політика в сфері освітньої діяльності навчальних закладів країни формується волею держави, що, звісно, справляє значний вплив на діяльність вищих духовних навчальних закладів. Проте для останніх як непідприємницьких юридичних осіб приватного права важливою спрямовуючою волею є також воля їх засновників – релігійних організацій, зважаючи на те, що їх діяльність має здійснюватись відповідно до внутрішніх настанов певної конфесії.

Наприклад, визначальними нормативними документами Української Православної Церкви Московського патріархату, відповідно до яких здійснюється діяльність її вищих духовних навчальних закладів, є Статут про управління Української Православної Церкви [4], рішення Священного Синоду Української Православної Церкви, розпорядження Предстоятеля Української Православної Церкви, статuti (положення) вищих духовних навчальних закладів. Загалом основи діяльності та напрями розвитку системи вищої духовної освіти Української Православної Церкви Московського патріархату визначаються Концепцією вищої духовної освіти Української Православної Церкви (далі – Концепція) [5].

Зокрема, Концепція покладає особливий нагляд за створенням і діяльністю вищих духовних навчальних закладів на Предстоятеля Української Православної Церкви і Священний Синод, який вони здійснюють через Учебний Комітет при Священному Синоді Української Православної Церкви, та визначає: 1) основні завдання установ вищої духовної освіти; 2) канонічне підпорядкування вищих духовних навчальних закладів; 3) внутрішньоцерковну процедуру створення та атестації навчальної установи на право здійснення освітньої діяльності; 4) функціональні обов'язки та напрями діяльності Учебного комітету як уповноваженого церковного органу церковної влади в галузі освіти та науки; 5) процедуру інспектування вищих духовних навчальних закладів; 6) церковні освітні стандарти; 6) механізми фінансового і матеріального забезпечення вищих духовних навчальних закладів; 7) формування внутрішньоцерковної кадрової політики у сфері вищої духовної освіти; 8) напрями співробітництва зі світськими навчальними та науковими закладами; 9) здійснення фундаментальних досліджень у сфері богословських дисциплін; 10) внутрішньоцерковний стандарт підготовки кадрів вищої наукової кваліфікації та процедуру присвоєння і затвердження вчених звань доцента і професора, наукових ступенів кандидата та доктора наук у галузі православного богослов'я; 11) структуру вищої духовної освіти Української Православної Церкви (виокремлюючи відповідно до Церковного освітнього стандарту такі типи навчальних закладів, як: духовне училище, духовна семінарія, духовна академія) тощо.

Завданнями діяльності вищих духовних закладів Української Православної Церкви, як визначає засновник, є: а) забезпечення необхідного рівня підготовки кандидатів для пастирського служіння, богословів та фахівців інших форм церковного служіння; б) створення умов для суспільного визнання значимості вищої духовної освіти та соціальної інтеграції випускників вищих духовних навчальних закладів; в) розроблення принципів сумісності системи вищої духовної освіти з вітчизняною світською системою вищої освіти, а також з закордонними системами богословської освіти [5]. Здійснюючи свою статутну діяльність, вищі духовні навчальні заклади не мають своєю основною метою одержання прибутку, а характерними ознаками їх є неприбутковий характер та спеціальна правоздатність.

Загальні засади врегулювання створення та діяльності вищих духовних навчальних закладів як непідприємницьких юридичних осіб приватного права врегулює і національне законодавство України, зокрема, гл. 7 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ). Крім того, відповідно до абз. 2 ч. 3 ст. 83 ЦКУ особливості правового статусу вищих духовних навчальних закладів визначаються спеціальним законодавством: законами України «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про освіту», «Про вищу освіту» тощо.

Так, вноормовуючи освітню діяльність вищих духовних навчальних закладів, спеціальне законодавство встановлює: 1) порядок створення та припинення установи; 2) вимоги до змісту статуту (положення) установи; 3) процедуру реєстрації установчого документа установи; 4) спосіб формування майна установи; 5) обсяг цивільної правоздатності установи та специфіку її цивільної відповідальності за власними зобов'язаннями; 6) повноваження засновників закладу (ст. 11–20, 22, 23 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»).

Важливими підставами для набуття вищим духовним навчальним закладом статусу суб'єкта права – установи, яка може здійснювати освітню діяльність відповідно до національного законодавства, є: 1) державна реєстрація установчого документа (статута/положення); 2) ліцензування діяльності закладу щодо надання відповідних освітніх послуг; 3) акредитація освітньої програми за спеціальністю «Богослов'я». Так, відповідно до новел Закону України «Про вищу освіту» (п. 12 ст. 24)

«Вищі духовні навчальні заклади, які бажають вносити інформацію про видані ними власні дипломи про вищу освіту до Єдиної державної електронної бази з питань освіти, повинні пройти процедуру ліцензування освітньої діяльності. Вищі духовні навчальні заклади, які бажають видавати дипломи державного зразка, повинні пройти процедуру акредитації освітньої програми». Порядок отримання ліцензії щодо надання послуг в освітній сфері встановлюється Постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 р. №1019 «Про ліцензування діяльності з надання освітніх послуг». Акредитацію освітньої програми вищий духовний навчальний заклад може здійснити, подавши письмову заяву та необхідні документи до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Саме виконання цих умов згідно з п. 18 розділу XV «Прикінцевих та перехідних положень» Закону України «Про вищу освіту» створить «умови для визнання документів про вищу освіту, наукові ступені і вчені звання викладачів, видані вищими духовними навчальними закладами, еквівалентними відповідним документам, що видаються в установленому законодавством порядку» світськими освітніми та науковими закладами.

Крім того, з метою забезпечення реалізації вищезазначених можливостей вищих духовних навчальних закладів п. 5 Прикінцевих положень Закону України «Про вищу освіту» Кабінет Міністрів України зобов'язується: 1) протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом забезпечити затвердження центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки єдиного переліку галузей знань, який повинен поєднати чинні переліки галузей освіти та науки, виділивши «Богослов'я» в окрему галузь знань; 2) у шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом розробити порядок державного визнання документів про вищу духовну освіту, наукові ступені та вчені звання осіб, які на день набрання чинності цим Законом здобули освіту, захистили дисертації на здобуття наукових ступенів та отримали вчені звання у вищих духовних навчальних закладах, статuti (положення) яких зареєстровані у встановленому законодавством порядку; 3) за участю представників релігійних організацій прийняти нові нормативно-правові акти та внести зміни до чинних з метою правового та інституційного забезпечення створення та діяльності аспірантури, докторантури та спеціалізованих вчених рад вищих духовних навчальних закладів і подальшого державного визнання присудження ними наукових ступенів з наукових спеціальностей, що входять до галузі знань науки «Богослов'я», а також щодо порядку присвоєння вчених звань науково-педагогічним працівникам вищих духовних навчальних закладів.

Подальшими кроками у сфері реалізації прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про вищу освіту» стало розроблення проектів підзаконних нормативних актів. З цією метою відбулося ряд засідань Громадської ради з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями при Міністерстві освіти і науки України та створена спеціальна робоча група для напрацювання відповідних документів (координатор – Ю. Решетніков) [6]. Нині розроблені підзаконні акти, що уможливають проходження державного ліцензування та акредитації вищих духовних навчальних закладів та визнання виданих ними документів про вищу освіту, наукові звання та вчені ступені, винесені Міністерством освіти і науки України на громадське обговорення на офіційному веб-сайті Міністерства, зокрема, це проект Постанови КМУ «Про порядок державного визнання документів про вищу духовну освіту, наукові ступені та вчені звання, видані вищими духовними навчальними закладами», згідно з яким мають бути затверджені: 1) Порядок державного визнання документів про вищу духовну освіту осіб, які на день набрання чинності Законом України «Про вищу освіту» здобули вищу освіту у вищих духовних навчальних закладах, статuti (положення) яких зареєстровані у встановленому законодавством порядку; 2) Порядок державного визнання документів про наукові ступені осіб, які на день набрання чинності Законом України «Про вищу освіту» захистили дисертації на здобуття наукових ступенів у вищих духовних навчальних закладах, статuti (положення) яких зареєстровані у встановленому законодавством порядку; 3) Порядок державного визнання документів про вчені звання осіб, які на день набрання чинності Законом України «Про вищу освіту» отримали вчені звання у вищих духовних навчальних закладах, статuti (положення) яких зареєстровані у встановленому законодавством порядку.

Завдяки наданій можливості, викликаній змінами українського законодавства, вже ряд вищих духовних навчальних закладів розпочали процес проходження ліцензування своєї освітньої діяльності відповідно до положень новоприйнятого Закону України «Про вищу освіту», зокрема, це Київська православна богословська академія – вищий духовний навчальний заклад Української Православної Церкви Київського патріархату, яка здійснює підготовку фахівців з вищою освітою у галузі біблеїстики, православного богослів'я, церковної історії, церковного права, літургики, церковного співу та місіології [7]; Ісламський університет, який був заснований Духовним управлінням мусульман України в м. Києві, зареєстрований Комітетом у справах національностей і релігій України у 1994 р. (реєстраційний № 341) та спеціалізується на підготовці спеціалістів з глибоким знанням ісламського Шаріату та основ релігії [8].

Зважаючи на суспільний потенціал релігійних спільнот як орієнтир в етичних питаннях, який має відігравати важливу соціальну роль в українському суспільстві, потрібно відзначити позитивність змін у правовому статусі вищих духовних навчальних закладів як непідприємницьких організацій, які визначені новелами Закону України «Про вищу освіту». Відповідні зміни, долаючи рудименти «радянськості» в національній освітній системі, демократизують її, зумовлюють все більші можливості для цивілізованих відносин держави з релігійними організаціями на ниві освіти. Можливо в перспективі подальші законодавчі зміни будуть стосуватися розширення переліку спеціальностей, підготовка спеціалістів з яких може здійснюватися вітчизняними вищими духовними навчальними закладами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Борисова В. І. Вищий навчальний заклад – функціональний вид непідприємницьких юридичних осіб // Непідприємницькі організації у механізмі реалізації права громадян на об'єднання (асоціації). Збірник наукових праць (за результатами роботи круглого столу) / За заг. ред. М. К. Галянтича. – К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. – С.14–17.
2. Наказ Міністерства культури України від 19 березня 2014 р. №167 «Про річну статистичну звітність з питань державно-конфесійних відносин в Україні за 2013 рік (релігійні організації)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/printable_article/354806/.
3. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 р. № 987-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 25. – Ст. 283.
4. Статут про управління Українською Православною Церквою Московського патріархату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://orthodox.org.ua/page/statut-rpts-pro-upts>.
5. Концепція вищої духовної освіти Української Православної Церкви Московського патріархату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://orthodox.org.ua/page/>.
6. Відбулося засідання Громадської ради з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями при МОН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/news/39417-vidbulosya-zasidannya-gromadskoyi-radi-z-pitan-spivpratsi-z-tserkvami-ta-religiynimi-organizatsiyami-pri-mon>.
7. Київська православна богословська академія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kda.org.ua/about/zag-vidomosti.html>.
8. Исламский Университет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://islam.ua/university/>.

The article examines the legal status of higher spiritual education as unenterprise organizations. In the context of reforming higher education in Ukraine in connection with the adoption of July 1, 2014 the Law of Ukraine «On Higher Education» attention is accented on questions of conditioning of passing by them state licensing and accreditation, that will entail confession of documents about higher education, graduate degrees and scientific ranks, issued by them as equivalent to the corresponding documentation for secular educational and research institutions in the legislation.

В статті аналізується правовий статус вищих духовних учбових заведень як неприбуткових організацій. В контексті реформування системи вищої освіти України в зв'язі з прийняттям 1 липня 2014г. Закону України «О высшем образовании» внимание акцентируется на вопросах создания условий прохождения ими государственного лицензирования и аккредитации, что повлечет за собой признание документов о высшем образовании, ученых степенях и ученых званиях, выданных ими, эквивалентными соответствующим документам, которые выдают светские образовательные и научные учреждения в установленном законодательством порядке.